

Erdélyi János

Szerkesztői előszó a *Sárospataki Füzetek* első számához, 1857

Erdélyi János (1814-1868) költő, filozófus, esztéta, a sárospataki református főiskola diákja, majd tanára. Huszonöt éves korában az MTA levelező, 1858-ban rendes tagjává választották. 1847-ben a Szépirodalmi Szemle, a szabadságharc alatt a Respublica szerkesztője. 1851-ben visszatért Patakra, a filozófiai tanszék élére. 1863-tól az irodalomtörténeti tanszék felállításával létrehozott bölcsészeti akadémia professzora. Az általa 1857-ben alapított és haláláig szerkesztett Sárospataki Füzetek igényességét tekintve a legnagyobb hatású szellemi vállalkozása volt. A lap új szint hozott a vidéki kisvárosi hétköznapokba, és fennállása alatt széles körben közvetítette a megújuló protestáns és a Kollégiumban elsősorban Erdélyi által képviselt humán szellemiséget.

Az alábbiakban közreadjuk a Sárospataki Füzetek első számához írott szerkesztői előszavát. Tartalma, szellemisége, nyelvezete nemcsak élvezetes, de rendkívül tanulságos is, és példát mutat arra, hogyan lehet egy ügyet értelmes hittel szolgálni. A szöveget eredeti formában, de mai helyesírással közöljük.

Ha Európa valamelyik művelt protestáns államában nyújtatik "protestáns tudományos folyóirat" az olvasó kezébe, senki által sem nézetik oly ritka eseményül, hogy mellé magyarázatokat kössenek, hozzávetéseket toldjanak, s általában róla mint újdonságról beszéljenek. Ott igen, a maga rendes útján megy a dolog, mert egyrészt nyilvánkozik és megszólal a szellem, másrészt olvas és elmélkedik a közönség.

Magyar hazánkban mindez másképpen van. Megtörténhetik ugyanis, hogy nálunk a legmagasabb érdekek, a legnagyobb kérdések is egész időközön át el vannak a nyilvánosság ege nélkül. Az elmék mintha megszűntek volna gondolkodni, a lelkek érdekelteni. Az élet színe ilyenkor mint a holt tenger, melynek magától semmi elevensége, hanem ha zivatartól. Mi ezt nem magyarázzuk, noha erős lélektani alapot lenénk benne a hazai búskomorságnak, azonban megjegyezzük, mint rendkívüliséget, mely ha nem betegsége a léleknek, de nem is erős állapota. Vajha oda fejlődnek közöttünk a valódi tudományos műveltség buzgalma és becse, hogy mindezt senki ne hinné

egy pár évtized múlva; mert igazán oly kivételes állapot, s oly beszögellés a jelenkori magyar szellemi élet mezején, hogy magunk sem hinnénk, ha más mondaná; és mégis úgy történt.

További magyarázat nélkül érthető, hogy a protestáns egyház érdekeire van éppen intézve a célzás. Annálfogva, midőn a hazai protestáns és tudományos kérdések tolmácsául ajánltatik ezennel közlőny, és pedig Sárospatakról ajánltatik: ez nincs minden jelentőség nélkül, akár irodalmi, akár egyházállami szempontból.

Elsőre nézve így gondolkozunk: ha emez, az országnak középpontjától messzi eső kisvárosban, mely még csak megyei főváros sem, veti föl magát a tünemény, ez oda látszik mutatni, hogy az irodalom iránti közönynek, a vidékek szellemi pangásának ütött a végóra; de másrésről örömmel sejtjük: minő vallásos és egyházi buzgóság fog majd nyilatkozni más helyeken, melyek Sárospatakot szellemi tevékenység dolgában mindig meghaladták. Ez bennünket valóban mindenél jobban vigasztal. De fájlalni fogjuk ellenben, ha viszonyosságot nem tapasztalnánk, s valaki úgy hinné, hogy vállalásunk által netalán a középpont irodalma érezne gyöngülést, vagy az olvasók részvéte, vagy az írók munkássága tekintetében. Mi elismervén a középpont nagy fontosságát, a helyre mégsem adunk annyit, hogy az irodalmi középpontot másutt ismernénk fel,

mint az értelmi súlyban: aztán a szellem ott fű, ahol akar. Egyébiránt Sárospatakot hagyományai, körülményei megérlelték annyira, hogy valamely irodalmi hivatást teljesítsen. Minő kilátásaink lehetnének néhány év múlva a vidéki sajtó gyorsabb mozgásával a hazai tudományosságra! Több mint valószínű, hogy ezáltal eddig nyugvó erők és elhanyagolt tér is nyeretnék meg a hazai műveltségnek; továbbá sokakban és sok dolog iránt, mi el volt mellőzve, vagy sohasem került szóra, támasztatnék figyelem és érdek.

De a jelenség magasabb értelmezést s magyarázatot is megenged. Az összes protestáns világ örömmel tudja immár, hogy azon cs. kir. m. miniszteri leirat, mely a magyarországi mindkét hitvallású protestáns egyház ügyeinek szabályozása végetti törvényterv elé bocsátott, páratlan méltósággal mondta ki a "föltétlenül szabad vélemény nyilvánítás" elvét, mely tulajdonképpen a protestantizmus életelve, alapföltétele. A cs. kir. m. minisztérium eme nagy szerű magatartása csudálattal vegyes tiszteletre bírta a közvéleményt itthon és külföldön. Épen ezért nem is szólott lap és ajak hálás elismerés nélkül felőle. Mert az csakugyan meglepő, hogy nem protestáns minisztérium úgy szóljon, amint szolt volna helyén a legvalódibb protestáns kormány. De távol legyen, hogy meg volnánk vesztegetve a külföld tekintélye által, vagy a magas kormányoknak hízegő hódolattal

óhajtánánk tetszeni: mi, magunk részéről, elfogulatlan kebelrel járulunk ama nyilatkozathoz, s benne a szabad gondolkodás és független véleményezés korszakának hajnalát üdvözöljük. Ideje, hogy belássa a magyar protestánság, miképpen viszonyok és állapotok elleni férfiatlan panaszkodás helyett sokkal okosabb lesz először ugyan eszmélkedni és elmélkedni, azután tenni; és mindkettővel soha fel nem hagyni. Kezébe van letéve sorsa; lássa mit csinál.

Az így fordult helyzetek nélkül már aligha fog valaki egyházi és tudományos folyóiratra gondolni Sárospatakon. És íme ez az a magasabb valami, melyre a "Sárospataki Füzetek" jelentése, mint magánál fontosabbra mutat.

Közelebből szólva magunk felől, mi eleve kijelentjük, milyen nézeteink vannak egyház és tudomány dolgában. De még világosabbak leszünk, ha mondjuk, hogy mindent óhajtunk a protestantizmus elvén belül, és semmit ellenére. S meg lévén győződve, hogy evangéliumi tudományunk a legnemesebb emberi művelődésnek nemcsak előmozdítója, hanem alapja: óhajtjuk belső frigyben tartani egymással az egyházat és tudományt; s azt ezáltal vinni előre, s ezt azáltal tenni termékenyvé, annyival inkább, mert a protestantizmus eszméje eléggé rugalmas a tudománynak befogadására, lévén mint olyan, végtelen elv.

E vizsgálódási függetlenséget pedig korántsem azért fogjuk együvé a vallásos elvvel, mintha ennek ürügye alatt amannak szeretnénk előnyt vinni ki, hanem mert a tudomány oly mély bensőség, mint a hit, s ha ez szent, amaz igaz; sőt, csak az igaz, ami szent, és megfordítva; így emberi méltóság nélkülük nem is képzelhető. Másrészt midőn teljesen protestáns elvet vallunk, legtávolabbról sincs gondolatunkban úgy emelni ki a felekezetséget, hogy a magunkét szeretvén, türelmetlenséget hirdetnénk más hitnek vallói ellen. Mert szerintünk nem az a kérdés, protestáns-e vagy katolikus valaki, hanem protestáns-e a protestáns, és katolikus-e a katolikus? Ez a kérdés valódi állása, mely más oldalról föltéve annyit tesz: valóban igaz-e mindenkinek, ami szent, és szent-e, ami igaz? Így mi a legjelzettebb felekezetiesség mellett a legnagyobb türelemnek vagyunk szószólói, hagyván kinek-kinek saját lelkére istenhez való viszonyát, belső megnyugvását, mert ez a vallás, ez az Ő és Újszövetség, mely kettő együtt az egész Szentírás.

Ezek általános mondanivalóink, az elv, idő és helység alkalmából. Részletesen pedig annyit tartunk célszerűnek, mintegy munkakörünk átnézetéül közzétenni, hogy folyóiratunk két fő szakaszra oszlik: a) Főlap, b) Tárca, mint szokás szerint.